

KIMYO KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHDA BIZNESNI BOSHQARISH MODELLARINING ROLI VA AHAMIYATI

Avulchayeva Feruza Jurakuziyevna

Farg'ona politexnika instituti

Menagement kafedrasini ilmiy darajali katta o'qituvchisi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori

Tel: +998 91 326 45 88

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
<p>Qabul qilindi: 24-mart 2024-yil Tasdiqlandi: 26-mart 2024-yil Jurnal soni: 10 Maqola raqami: 6 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v10i10.900 KALIT SO'ZLAR/ Ключевые слова/ keywords</p>	<p>Bugungi dunyoda tobora ko'proq korxonalar raqobatdosh tahdidlar bilan birga paydo bo'ladigan, o'zgaruvchan va doimiy rivojlanayotgan yangi texnologiyalar bilan atrof-muhitni tushunishga intilmoqda. Bozorda raqobatbardoshlikni ta'minlash uchun, birinchi navbatda, tashkilotda biznes jarayonlari qanday tashkil etilganligini va ular tashqi muhit sharoitlarining o'zgarishiga qanchalik moslashuvchan bo'lishi mumkinligini tushunish kerak. Biznes jarayonini korxonaga ishiga aylantirish uchun uni moliyaviy, texnologik va inson resurslari bilan ifodalash, shuningdek ularni tezda boshqarish lozim. Biznes-jarayonlarni boshqarish korxonaga takomillashtirish, yangi texnologiyalar ustidan nazoratni ta'minlash imkoniyatini beradi, shuningdek, biznes jarayonlarini optimallashtirish usullaridan foydalangan holda samarali ishlab chiqarish tsikllarini o'zlashtirish jarayonida integratsiya qilish imkoniyatini beradi.</p> <p>Maqolada kimyo sanoati korxonalarida boshqaruv modellari tuzilishi, tarkibiy qismlariga xos xususiyatlar, xorijiy boshqaruv modellari, ularning ahamiyatli jihatlari, boshqaruv jarayonlarini tashkil etish bosqichlari yoritilgan. Boshqaruv modellari takomillashtirish masalalarining ahamiyati tavsiflab berilgan.</p>

Kirish. Jahonda aholi turmush sharoitini oshirishda kimyo sanoatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda kimyo sanoati korxonalarini raqobatbardoshligini ta'minlashda biznesni boshqarish modellarini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Jahon kimyo sanoati korxonalarida biznesni boshqarish modellarini rivojlanish evolyutsiyasi, konseptual asoslari, tarkibiy qismlari, ishlab chiqish bosqichlari, klassifikatsiyasi, boshqaruv mexanizmlari bo'yicha tadqiqot ishlariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'kidlash kerakki, sanoat korxonalarida biznesni boshqarish modellarini baholash usullari, restrukturalizatsiya qilish yo'nalishlari hamda raqobatda ustunlikni ta'minlovchi modellar bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Bugungi kunda amaliyot shuni ko'rsatadiki, korxonalar ko'pincha biznes modellarini ishlab chiqish haqida faqat investitsiyalar kerak bo'lganda o'ylashadi. Hozirgi vaqtda biznes investitsiya bozorida bir qator muammolar mavjud. Pulni sarmoya qilishga tayyor investorlar bor, lekin yaxshi ishlab chiqilgan g'oyalar juda kam. Ko'pgina startap kompaniyalar potensial investorlarga o'z bizneslari g'oyasini tom ma'noda tushuntirishga harakat qilishadi. Eng yaxshi holatda, ular qo'pol, ko'pincha juda optimistik biznes-rejaga ega. Bu yondashuv ishlamaydi.

Biznes modeli potensial investorga biznes konsepsiyasini aniq ko'rsatish uchun javob beradi. Asosiy marketing savollariga javob berish orqali biznes g'oyani "sotish" ga yaxshiroq tayyorgarlik ko'rish mumkin. Investor, shuningdek, kelajakdagi biznes haqidagi ma'lumotlarni tuzimlashtirish darajasini qadrlaydi.

Biznes jarayonining asosiy elementi - bu tashkiliy boshqaruv tuzilmasining tavsifi. Uning qismlari murakkab munosabatlar bilan o'zaro bog'liq bo'lib, ulardagi o'zgarishlar qolganlarning barchasini qayta ko'rib chiqish bilan belgilanadi.

Model – (lotincha modulus – o'lchov, namuna, me'yor) – a) keng ma'noda – modellashtirilgan ob'ektning har qanday aqliy yoki ramziy tasviri (asl). Model haqiqatning soddalashtirilgan tasviridir. Biznes – (inglizcha biznes, korxonaga – biznes, tadbirkorlik faoliyati) – tadbirkorlik faoliyati, daromad yoki boshqa moddiy manfaat keltiruvchi biznes. Biznes modeli (Aleksandr Ostervalda ko'ra) tashkilot qanday qilib

yaratishi, mijozlarga yetkazib berish va qiymatni - iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa qiymat shakllarini olishini mantiqiy tavsiflaydi.

Demak, biznes modeli firma strategiyasining ayrim jihatlarning mavhum ifodasidir. U kompaniya o'z mijozlari va egalari (investorlarga) qanday qilib muvaffaqiyatli tarzda qiymat yetkazib berishini tushunish uchun zarur bo'lgan muhim tafsilotlarni bayon qiladi.

Har bir kompaniyaning strategiyasi o'ziga xosdir, chunki resurslar takrorlanmaydi (ayniqsa, inson resurslari). Ammo turli korxonalarining biznes modeli mutlaqo bir xil bo'lishi mumkin. Biznes modelini ishlab chiqish jarayoni biznes strategiyasining bir qismidir.

Adabiyotlar tahlili. Sanoat korxonalarida biznesni boshqarish modellarini ishlab chiqish va rivojlantirish masalalari G.Hamel, K.Prahalad, G.Booch, J.Rumbaugh, I.Jacobson, C.Burmester, D.Luttgens, F.Piller, M.Rappa, B.Mahadevan, A.Afuah, Ch.Tucci kabi olimlar tomonidan o'rganilgan.

Biznes modeli tushunchasi bo'yicha turlicha nuqtai-nazar bo'lganligi sababli yagona ta'rif ishlab chiqilmagan. Ch.Kim, R.Moboranlar (2013) "Biznes modeli - bu kompaniya turli mezonlar bo'yicha iste'molchi ehtiyojlarini qanday qondirishini aks ettiruvchi qiymat egri chizig'i" deb ta'riflashgan bo'lsa,¹ G.Chesboro (2008) "Biznes modeli - bu kompaniya uchun qiymat yaratish va foyda olish maqsadida foydalanadigan vosita²" sifatida yondashgan.

B.Mahadevan fikricha³ biznes modeli biznes uchun juda muhim bo'lgan uchta oqim konfiguratsiyasidan iborat. Birinchidan, biznes sheriklari va xaridorlar uchun qiymat taklifini aniqlaydigan qiymat oqimi. Ikkinchidan, daromadlar oqimi, bu biznes uchun daromad olishni ta'minlash uchun rejadir. Uchinchidan, biznes uchun ta'minot zanjirini loyihalash bilan bog'liq turli xil masalalarni hal qiladigan logistik oqim.

A.Afuah va L.Tucci (2001) aksincha⁴, biznes modeli bir qator savollarga javoblarni o'z ichiga olishi kerakligini tushuntiradi: xaridorlarga mahsulotning qanday qiymatini taklif qilish kerak, qanday qilib narxni belgilash zarur, buning uchun kimdan haq olish, qanday strategiyalar qo'llash, qiymatni taqdim etishni o'z zimmasiga olish, qiymatni qanday ta'minlash va qiymatni ta'minlashdan qandaydir ustunlikni saqlab qolish.

Sanoat korxonalarida biznesni boshqarish modellarining umumiy muammolari MDH olimlaridan V.Kotelnikov, G.Chesboro,

¹ Чан Ким У., Моборн Р. Стратегия голубого океана. – М: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 304 с.

² Чесборо Г. Открытые бизнес-модели: IP – менеджмент. – М.: Поколение, 2008. – 352 с.

³ Mahadevan B. (2000). Business models for Internet-based e-commerce: An anatomy. California Management Review, 42(4), 55–69.

⁴ Allan Afuah, Christopher L. Tucci. Internet Business Models and Strategies: Text and Cases. Irwin/McGraw-Hill, 2001, 358 p.

B.Kovalenko, K.Amangeldiyev, YE.Moreva, O.Tretyak, D.Klimanov va boshqalarning ilmiy ishlarida o'z aksini topgan.

O'zbekistonda I.Djalolova, R.Tursunov, N.Yo'ldoshev, D.Sobirjonova, Sh.To'laganova, N.Maxmudov, D.Akobirova, M.Ikramov, A.Qo'chqorov kabi olimlar biznesni boshqarish modellarini ba'zi jihatlarini tadqiq etishgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot ishida tizimli va statistik tahlil, ilmiy mushohada, tahlil va sintez, grafik talqin, taqqoslash, ekspert baholash kabi usullardan foydalanilgan. Tadqiqot gipotezasini quyidagicha shakllantirish mumkin: asosiy ishlab chiqarish biznes-jarayonlarini modellashtirish korxonada boshqaruv jarayonining narxini sezilarli darajada soddalashtiradi va kamaytiradi.

Tadqiqot natijalari. Bugungi pandemiya sharoitida ishlab chiqarish korxonalarida turgan eng asosiy masala optimal usul asosida korxonaning iqtisodiy samaradorligini ta'minlash hisoblanadi.

Iqtisodiy samaradorlikka erishishda zamonaviy texnika-texnologiyalar, xodimlarning mehnat salohiyati bilan bir qatorda biznes modellarini qo'llash talab etilmoqda.

Biznesni modellashtirish bu korxonani muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga xizmat qiluvchi vosita hisoblanadi. Sanoat korxonalarini biznes modellarini ishlab chiqishda mutaxassisdan korxonaga haqida puxta bilim, kreativ fikrlash, rivojlantiruvchi strategiyani tuzish kabi qobiliyatlar talab etiladi.

Sanoat korxonalarida biznes modeli konsepsiyasi korxonaga foydasiga va mijozga ya'ni ichki va tashqi omillarga yo'naltirilgan yondashuvga asoslanishi lozim. Birinchi yondashuvda korxonaga ichki muhitidagi biznes jarayonlar, texnika – texnologiyalar, xodimlarning mehnat salohiyati e'tiborga olinsa, ikkinchi yondashuvda aksincha korxonaga iste'molchilari ya'ni tashqi muhit omillariga e'tibor qaratiladi.

1-jadval

"Biznes modeli" atamasi mohiyatining ta'riflari

Yondoshuv	Ta'rif
Qiymatga yo'naltirish - mijoz	Biznes modeli korxonaga mahsulotni qanday ishlab chiqarishni, mijozlarga yetkazib berishni, shuningdek iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa qiymat shakllarini qanday yaratishni mantiqiy ravishda tavsiflaydi. ⁵ Biznes modeli bu korxonaning xaridorlar uchun qiymat yaratish va undan foyda olish usulidir. ⁶
Ichki biznes jarayonlariga yo'naltirish	Biznes modeli - bu korxonani biznes jarayonidagi eng muhim parametrlarini o'zida jamlagan yoki tasvirlagan ko'rinishidir. ⁷
	Korxonaning biznes modeli - bu foyda olish va raqobatbardosh bo'lish qobiliyati bilan bog'liq bo'lgan korxonaning barcha muhim xususiyatlarini aniq namoyish eta oladigan shakl hisoblanadi. ⁸
	Biznes model - bu yagona tizim ichida kompaniyalardagi ichki va tashqi muhitni belgilaydigan tegishli model elementlari to'plamidir. ⁹

Fikrimizcha, korxonaning biznes modeli bu raqobatbardoshlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi boshqarish jarayonini tashkil etishda grafik va matnli tavsiflardan foydalanish hisoblanadi.

Bugungi bozor munosabatlari sharoitida sanoat korxonalarida iste'molchilarning o'sib borayotgan talablarini uzoq vaqt davomida qondirish, yangi bozorlarni egallash kabi masalalarga samarali biznes modelni ishlab chiqish orqali erishiladi. Biznesni boshqarish modeli korxonani innovatsion va strategik boshqaruv tizimini loyihalash vositasi sifatida yaqin yillarda paydo bo'ldi. Biznesni modellashtirish dastlab 70-yillarda yirik loyihalarni boshqarishga bo'lgan ehtiyoj paydo bo'lganida ishlab chiqildi.

Biznesni modellashtirish mavzusidagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki ko'pgina mualliflar biznes modeli tushunchasini turlicha yo'nalishlarda talqin etishgan. Ba'zi tadqiqotchilar biznes modelini mavhum tushuncha sifatida ifodalaganlar, buning asosida korxonaga o'z faoliyatini amalga oshiradigan qiymatni yaratish, sotish va mijozlarga yetkazib berish usullarini eng umumiy shaklda tavsiflash uchun foydalanadilar.¹⁰

Yana ba'zilar biznes konsepsiyasiga urg'u berishgan ya'ni murakkab biznes jarayonini bartaraf etish maqsadida maqbul boshqaruv mexanizmini ishlab chiqishni nazarda tutadi.

Biznes modeli korxonani tashkiliy-iqtisodiy jarayonlarini qamrab olishga, asosiy ishlarga diqqatni jamlashga, korxonaga faoliyatini muntazam nazorat qilishda aniqlanmaydigan muammolar va o'zaro bog'liqliklarni, qarama-qarshiliklarni va alternativlarni aniqlashga imkon beradi. Korxonaga biznes modeli bilan ishlash nazariya jihatdan uning faoliyati samaradorligini sezilarli darajada oshirishga imkon beradi.

Biznesni boshqarish modeli tomonidan hal qilinadigan vazifalar:

- Xodimlar e'tiboriga yetkazilishi mumkin bo'lgan biznesning mantiqiy va ichki konsepsiyasini, korxonaga faoliyatini tashkil etish tamoyillarini taqdim etish;

- Noyob kombinatsiyalarda ishlab chiqilishi va ishlatilishi mumkin bo'lgan biznes modelining muhim tarkibiy qismlarining tuzilishini shakllantirish;

- Korxonaning maqsadlariga erishish uchun zarur bo'lgan asosiy tendensiyalarni aniqlash;

Investorlarni qiziqitirish, shuningdek zarur manbaalarni olish uchun boshqa manbaalardan foydalanish maqsadida biznesning iqtisodiy jozibadorligini ko'rsatish;

Korxonaga faoliyatini boshqarish, korxonaga menejerlari tomonidan ko'rib chiqilgan ayrim strategik va taktik qarorlarni baholash mezonlarini aniqlash uchun haqiqiy asos yaratish;

Tashqi ishbilarmonlik muhitida yuz berayotgan o'zgarishlarni hisobga olgan holda korxonaga strategik yo'nalishlarini aniqlash.

Biznesni boshqarish modeli keng ko'lami vazifalar doirasida qo'llaniladi, bularga biznes mantig'ini tushunish, korxonani tashqi o'zgarishlarga moslashish shaklini loyihalash, strategik rejalashtirish va biznesni modellashtirish, biznesni tashkil etish va yuritish mantig'iga oid yagona aloqa makonini yaratish kiradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, biznesni modellashtirishning zamonaviy amaliyoti biznesning barcha sohalarida qo'llaniladi va undan tashqariga chiqadi. Shunday qilib, ijtimoiy va ekologik loyihalarni tashkil qilishda biznes modellari ko'rib chiqiladi, ushbu konsepsiyaning asosligi va amaliyotga yo'naltirilganligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Biznesni boshqarish modellarini maxalliy sanoat korxonalarida takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa qishloq xo'jaligini rivojlanishiga xissa qo'shib kelayotgan kimyo sanoati korxonalarida biznesni boshqarish modellarini takomillashtirish dolzarb ahamiyatga ega hisoblanadi.

Ma'lumki kimyo sanoati O'zbekiston iqtisodiyotining bazaviy tarmoqlar sirasiga kiradi va qishloq xo'jalik ishlab chiqarishni jadallashtirish ehtiyojlaridan kelib chiqib mineral o'g'itlar chiqaruvchi korxonalarini qurish orqali tashkil topgan. Respublikaning zamonaviy kimyo sanoati tarixi Shorsuv oltin gugurt koni 1932 yilda ishga tushirilishi bilan boshlanadi. 1940 yilda kimyo sanoatining eng yirik korxonasi — Chirchiq elektrkimyo kombinati (bugungi kunda «Maksam-Chirchiq» AJ) mahsulot bera boshladi. 1962 yilda Farg'ona azotli o'g'itlar zavodi (bugungi kunda «Farg'onaazot» AJ) ishga tushirildi. 1964 yilda Navoiy kimyo kombinati (bugungi kunda «Navoiyazot» AJ) mahsulot bera boshladi. 1969 yilda Olmaliq kimyo zavodi (bugungi kunda «Ammofos» AJ) ishga tushirildi. Hozirgi vaqtda «Maksam-Chirchiq», «Navoiyazot» va «Farg'onaazot» aksiyadorlik jamiyatlarida azotli o'g'itlar ammiakli selitra, karbamid, ammoniy sulfati ishlab chiqaradilar. «Ammofos», «Samarqankimyo» va «Qo'qon superfosfat zavodi» aksiyadorlik jamiyatlari fosforli o'g'itlar ammofos,

⁵ Федоренко А. Стратегия предприятия vs. Бизнес-модель предприятия [Электронный ресурс]. - 2011. - Режим доступа: <http://socium.com.ua/2011/02/business-strategy-vs-business-model/#more-1190>.

⁶ Соляйте А.Ю. Бизнес-модель - ключ к развитию бизнеса на основе инновация // Менеджмент инноваций. - 2010. - №1 (09). - С. 6-15.

⁷ Эффективные модели бизнеса [Электронный ресурс]. - 2002. - Режим доступа: <http://www.strategy.com.ua/Articles/Content?Id=110>.

⁸ Котельников В.Ю. Тен3: Новые бизнес-модели для новой эпохи быстрых перемен, движимых инновациями - М: Эксмо, 2007. - 96 с.

⁹ Шингарев А.В. Построение бизнес-модели корпорации, ориентированной на развитие [Электронный ресурс]. - 2002. - Режим доступа: <http://www.aup.ru/books/m74/3.htm>.

¹⁰ Hamel G., Prahalad K. Competing for the Future. - Boston: Harvard Business Review Press, 1996. - 384 p.

suprefos, oddiy ammoniyli superfosfat, ammoniysulfosfat va nitrokalsiyfosfat ishlab chiqaradilar. Ularni xomashyo bilan Qizilqum fosforit kombinati ta'minlaydi. «Elektroximzavod» QK AJ o'simliklarni muhofaza qilish kimyo vositalarni ishlab chiqaradi.

Korxonalarini ishlab chiqaradigan mahsulotlar turlaridan kelib chiqib quyidagi ishlab chiqarish majmualarga bo'lish mumkin:

- mineral o'g'itlar, noorganik moddalar va energetika, oltinon va kimyo sanoatlari uchun kimyo reagentlar ishlab chiqarish majmuasi;
- organik kimyo, sun'iy tola va polimer materiallar ishlab chiqarish majmuasi;
- o'simliklarni muhofaza qilish kimyo vositalari ishlab chiqarish majmuasi;
- kalsiyashtirilgan soda ishlab chiqarish majmuasi.

«O'z kimyosanoat» AJ korxonalarini 170-dan ortiq kimyo mahsulotlar turlari ishlab chiqariladi.¹¹

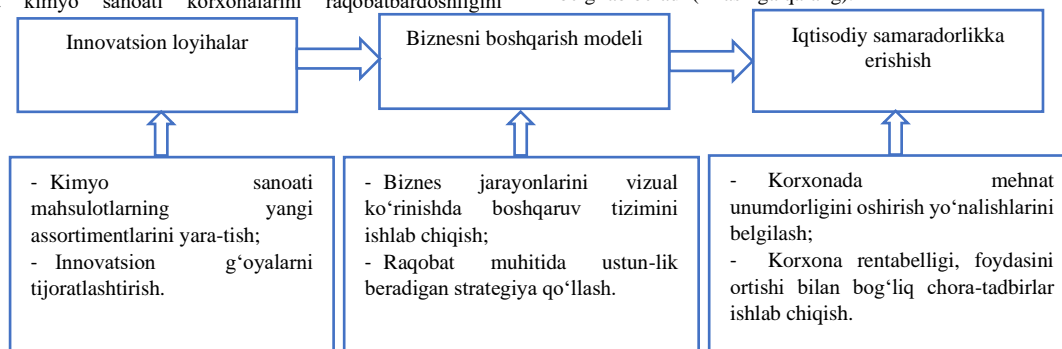
So'nggi yillarda sohada yaratilgan poydevor kimyo sanoati salohiyatini yaqin 3 - 5 yil davomida barqaror o'sish dinamikasini ta'minlay oladi. Biroq, kimyo sanoatining barcha yo'nalishlarini uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga mustahkam zamin yaratish uchun sohani transformatsiya qilish jarayonlarini, eng ilg'or xorijiy tajribalardan kelib chiqqan holda jadallashtirish zarurligini taqozo etmoqda.¹² Yurtboshimiz tomonidan belgilab berilgan vazifalar ijrosini ta'minlashda kimyo sanoati korxonalarini raqobatbardoshligini

oshirishda biznesni boshqarish modellarini qo'llash hamda takomillashtirish zarur.

Boshqa sanoat sohalarida kimyo sanoati korxonalarini ham biznesni boshqarish modelini ishlab chiqishda mavjud bozorlarni chuqur tadqiq etadi, shu bilan birga:

- korxonada xodimlari, ularni tarkibi, malaka darajasi, qo'nimsizlik holati, motivatsiya beruvchi treninglar hamda zaxira kadrlar bilan ishlash tizimini tashkil etilganligi;
- ishlab chiqarish quvvati, imkoniyatlari, mavjud talabga muvofiqligi;
- korxonani moliyaviy salohiyati, moliyaviy mustaqillik darajasi;
- moliyalashtirishda kreditlar jalb etish imkoniyati;
- bozorda o'z imkoniyatlarini oshirish maqsadida innovatsion loyihalarni amalga oshirish imkoniyatlarini mavjudligini e'tiborga oladi.

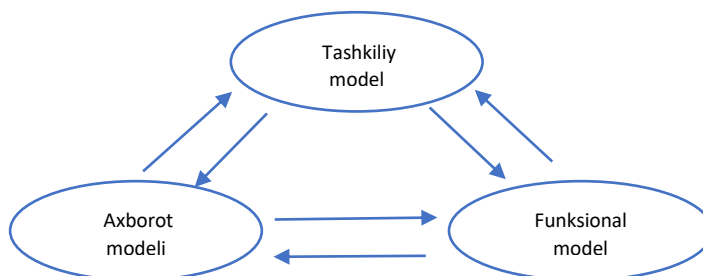
Biznesni boshqarish modeli tadbirkorlik, samarali raqobat strategiyasi, marketing strategiyasi, iqtisodiy strategiya, operatsion strategiya hamda barqaror o'sish strategiyalarini o'z ichiga olgan turli biznes tarkibiy qismlaridan iborat bo'ladi. Shuningdek, biznesni boshqarish modeli innovatsion loyihalarni biznes uchun iqtisodiy qiymatga aylantiradi, korxonada qiymat zanjirida o'z o'rnini aniq belgilab, qanday qilib iqtisodiy samaradorlikka erishish haqida yo'nalishlar belgilab beradi (1-rasmga qarang).

1-rasm. Kimyo sanoati korxonalarida biznesni boshqarish modeli¹³

Biznesni boshqarish modelini uchta tarkibiy qismdan iborat:
- funksional model bunda boshqaruv tizimi biznes jarayonlarini vertikal shaklda boshqaradi;

- tashkiliy modelda korxonani tashkiliy tuzilmasi hamda xodimlarni boshqarish tizimiga e'tibor qaratiladi;
- axborot modelida esa korxonadagi axborotlar oqimini muayyan algoritim asosida boshqaradi (2-rasmga qarang).

2-rasm. Kimyo korxonalarida biznesni boshqarish modelini tarkibiy qismlari¹⁴

Biznesni boshqarish modelini ushbu tarkibiy qismlardan iborat bo'lishi korxonada boshqaruv tizimidagi barcha elementlar integratsiyasini ta'minlaydi. Agar tashkiliy modelda o'zgarishlar sodir bo'lsa, o'zgarishni funksional hamda axborot modeliga ta'sirini baholash lozim.

Xulosa va takliflar. Shunday qilib biznesni boshqarish modeli bu sanoat korxonalarini biznesni yuritishda raqobatbardoshlikni ta'minlovchi bozor talabiga moslashuvchan tizim hisoblanadi.

Kimyo sanoati korxonalariga biznesni boshqarish modelini tatbiq etish natijasida korxonada aniq strategik yo'nalish asosida boshqaruv tizimini tashkil etadi, barcha raxbar-xodimlarni funksional vazifalari aniqlashtiriladi, korxonani bozor qiymati ortishiga, brend strategiyasini

boshqarishga, investitsion jozibadorlikka erishiladi, deysinib turgan kimyo sanoati korxonalariga raqobatda ustunlikka erishish bo'yicha kurashishni aniq missiyasi ishlab chiqiladi, korxonalarini ichki va tashqi muhit omillari tahliliy o'rganiladi, biznesdagi yo'qotishlarni oldini olish bo'yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Umuman olganda kimyo sanoati korxonalariga biznesni boshqarish modelini tatbiq etish natijasida quyidagilarga erishiladi:

- sanoat korxonasi aniq strategik yo'nalish asosida boshqaruv tizimini tashkil etadi;
- barcha raxbar-xodimlarni funksional vazifalari, vertikal boshqaruv tizimi asosida yuritiladi;

¹¹ <https://uzkimyosanoat.uz/uz/company/history>

¹² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 13 fevraldagi PQ-4992-sonli "Kimyo sanoati korxonalarini yanada isloh qilish va moliyaviy sog'lomlashtirish, yuqori qo'shilgan

qiymatli kimyoviy mahsulotlar ishlab chiqarishni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" Qarori <https://lex.uz/docs/5288160>

¹³ Muallif ishlannasi

¹⁴ <https://buklib.net/books/37278/>

— korxonani bozor qiymatini oshirishga, brend strategiyasini boshqarishga, investitsion jozibadorlikka erishiladi;
— depsinib turgan kimyo sanoati korxonalariga model asosida innovatsiya kiritiladi, raqobatda ustunlikka erishish bo'yicha kurashishni aniq missiyasi ishlab chiqiladi;

— korxonalarini ichki va tashqi muhit omillari tahliliy o'rganiladi, biznesdagi yo'qotishlarni oldini olish bo'yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Федоренко А. Стратегия предприятия vs. Бизнес-модель предприятия [Электронный ресурс]. - 2011. - Режим доступа: <http://socium.com.ua/2011/02/business-strategy-vs-business-model/#more-1190>.
2. Сооляте А.Ю. Бизнес-модель - ключ к развитию бизнеса на основе инновация //Менеджмент инноваций. - 2010. - №1 (09). – С. 6-15.
3. Эффективные модели бизнеса [Электронный ресурс]. - 2002. - Режим доступа: <http://www.strategy.com.ua/Articles/Content?Id=110>.
4. Котельников В.Ю. Ten3: Новые бизнес-модели для новой эпохи быстрых перемен, движимых инновациями - М: Эксмо, 2007. - 96 с.
5. Шингарев А.В. Построение бизнес-модели корпорации, ориентированной на развитие [Электронный ресурс]. - 2002. - Режим доступа: <http://www.aup.ru/books/m74/3.htm>.
6. Чан Ким У., Моборн Р. Стратегия голубого океана. – М: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 304 с.
7. Чесборо Г. Открытые бизнес-модели: IP – менеджмент. – М.: Поколение, 2008. – 352 с.
8. Hamel G., Prahalad K. Competing for the Future. – Boston: Harvard Business Review Press, 1996. – 384 p.
9. <https://uzkimyosanoat.uz/uz/company/history>
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 13 fevraldagi PQ-4992-sonli "Kimyo sanoati korxonalarini yanada isloh qilish va moliyaviy sog'lomlashtirish, yuqori qo'shilgan qiymatli kimyoviy mahsulotlar ishlab chiqarishni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" Qarori <https://lex.uz/docs/5288160>
11. <https://buklib.net/books/37278/>
12. Авулчаева Ф.Ж. Саноат корхоналарини иқтисодий бошқариш моделларини такомиллаштириш йўллари. "Biznes-Эксперт" номли журналида №7 2020 йил 104-106 бетлар.
13. Avulchayeva F. J. «Improving business models based on a strategic approach» Clarivate Analytics International Scientific Journal ISJ Theoretical & Applied Science Philadelphia, USA issue 03, volume 95 published March 30, 2021. 168-172 I
14. Avulchayeva F. J. Improving the management system of chemical industry enterprises. "Science and innovation" халқаро илмий журналида ISSN:2181-3337. 2022 йил. 8-сон 386-393 бетлар.
15. Авулчаева Ф.Ж. Бизнес моделларини стратегик ёндашув асосида такомиллаштириш. International Scientific-Practical Distance Conference «The 21 st Century Skills for Professional Activity» 2021/VI. 69-73 бетлар.
16. *Abdovakhidovna, Y. N. (2022). Directions for the Effective Use of Innovative Strategies in the Management of Industrial Enterprises. Open Access Repository, 8(6), 125-129.*
17. *Yuldasheva, N. (2022). Features of the process of forming innovative strategy under conditions of modern realities. Academic research in modern science, 1(9), 310-312.*
18. *Юлдашева, Н. (2022). Корхоналарда инновацион ривожланиш стратегиясини бошқариш хусусиятлари. Экономика и образование, 23(2), 129-135.*
19. *Юлдашева, Н. А. (2022). Научно-теоретические аспекты разработки инновационных стратегий в управлении промышленными предприятиями. Бюллетень науки и практики, 8(5), 457-461.*
20. *Abdovakhidovna, Y. N. (2023). Factors influencing the implementation of the innovation strategy at industrial enterprises. World Bulletin of Management and Law, 19, 5-11*